

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

Województwo
Małopolskie

POMOC OSOBOM OPUSZCZAJĄCYM ZAKŁADY KARNE I ICH RODZINOM

WYBRANE ZAGADNIENIA

Kraków 2005
egzemplarz bezpłatny

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

POMOC OSOBOM OPUSZCZAJĄCYM ZAKŁADY KARNE I ICH RODZINOM

WYBRANE ZAGADNIENIA

Kraków 2005
egzemplarz bezpłatny

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

31- 026 Kraków, ul. Radziwiłłowska 1 tel./fax 422-06-36 tel.430-29-73

e-mail: biuro@rops.krakow.pl

www.rops.krakow.pl

Podziękowania dla:

Anny Dutki – Grodzki Urząd Pracy w Krakowie

Sylwestra Piaseckiego – Areszt Śledczy w Krakowie ul. Montelupich

Ireny Łanki-Fryt i Lucyny Prażuch – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie

za konsultacje merytoryczne

Wydawnictwo sfinansowane ze środków Samorządu Województwa Małopolskiego
w ramach Małopolskiego Programu Polityki Prorodzinnej na lata 2004-2007

SPIS TREŚCI:

• Wstęp	4
• I. Rola pomocy postpenitencjarnej, czyli dlaczego powinniśmy intensyfikować działania w tym zakresie? Kompetencje poszczególnych instytucji pomocowych ...	5
• Zakłady karne i areszty śledcze	6
• Kuratorska służba sądowa	6
• Ośrodki Pomocy Społecznej.....	7
• Urzędy pracy.....	7
• Organizacje pozarządowe.....	8
• Podsumowanie.....	8
• II. Program Bona.....	10
• III. Praca ze sprawcami przemocy	12
• IV. Program Kofoeda.....	15
• V. Program Duet.....	17
• VI. Integracja społeczna i zawodowa grup zagrożonych wykluczeniem społecznym – Phare 2002	19
• VII. Wybrane instytucje polityki społecznej w województwie małopolskim – baza danych	20
• VIII. Podstawy prawne udzielania pomocy osobom opuszczającym zakłady karne i ich rodzinom.....	35
• IX. Dostępne źródła finansowania projektów - adresy stron internetowych	35

Wstęp

Zwiększenie społecznego bezpieczeństwa jest jednym z priorytetowych zadań polityki naszego państwa. Wśród wielu oddziaływań prewencyjnych szczególną uwagę zwrócić należy na działania skierowane do osób przygotowujących się do wyjścia na wolność. Oczywiście, można zadać sobie pytanie dlaczego wśród wielu „zagrożonych grup społecznych” powinniśmy zainteresować się właśnie osobami karanymi, zwłaszcza, że mówiąc o publicznym zainteresowaniu mamy na myśli ponoszenie nakładów finansowych i organizacyjnych, które można byłoby przeznaczyć na inne cele?

Otóż społeczeństwo ma żywotny interes w podejmowaniu kroków na rzecz wspierania byłych więźniów. Przeważająca większość osób karanych zanim weszła w konflikt z prawem, znajdowała się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, bądź to z powodu nieumiejętności funkcjonowania w życiu społecznym, czy też z braku odpowiedniego wykształcenia lub z powodu uzależnień itd. Istnieje więc duże prawdopodobieństwo, że udzielenie pomocy tym ludziom, przyczyni się do zapobieżenia ponownemu wejściu ich w konflikt z prawem, co w sposób bezpośredni wpłynie na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa społecznego.

Niesprzyjająca sytuacja na rynku pracy, brak odpowiedniego wykształcenia czy nieaktualne kwalifikacje zawodowe sprawiają, że osoby te wymagają wsparcia przede wszystkim w sferze zatrudnienia. Wejście do Unii Europejskiej otworzyło szereg możliwości wykorzystania środków z funduszy strukturalnych na działania związane z pomocą postpenitencjarną. Promowane są w szczególności narzędzia wykorzystujące ekonomię społeczną, takie jak zatrudnienie socjalne, zatrudnienie wspierane czy spółdzielnie socjalne. Znalazło to zresztą swoje odzwierciedlenie w programach krajowych. Krajowy Program Działania na Rzecz Integracji Społecznej zmierza do podniesienia znaczenia instytucji probacyjnych, takich jak warunkowe przedterminowe zwolnienie i warunkowe zawieszenie wykonywania kary. Podniesione zostało również znaczenie instytucji mediacji po wyroku, a także pełniejszego wykorzystywania kary ograniczenia wolności i innych kar nie-izolacyjnych. Dostrzeżona została ponadto rola pracy socjalnej wobec skazanych przygotowujących się do opuszczenia zakładu karnego. Tak szerokie potraktowanie problematyki pomocy postpenitencjarnej wymusza współdziałanie pomiędzy jednostkami penitencjarnymi, sądową służbą kuratorską, jednostkami pomocy społecznej i instytucjami rynku pracy.

W grudniu ubiegłego roku w Ośrodku Doskonalenia Kadr Służby Więziennej w Bartkowej miało miejsce pierwsze wspólne spotkanie przedstawicieli trzech resortów – pomocy społecznej, służby więziennej i kurateli sądowej. W trakcie trzydniowej pracy, uczestnicy zapoznali się z kompetencjami poszczególnych instytucji oraz wypracowali szereg wspólnych metod wymiany informacji międzyresortowej. Była to również doskonała okazja do zaprezentowania realizowanych w różnych miejscach projektów readaptacji społecznej. Efektem tego szkolenia jest przygotowanie wydawnictwa, które dziś oddajemy w Państwa ręce, mając nadzieję, że stanie się pomocnym narzędziem w Państwa pracy. Szkolenie oraz wydawnictwo zostały sfinansowane ze środków samorządu województwa w ramach małopolskiego projektu „Integracja na rzecz readaptacji”- realizowanego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie we współpracy z okręgową służbą więzienną, sądową służbą kuratorską i Małopolskim Stowarzyszeniem Probacja.

I. Rola pomocy postpenitencjarnej w polityce społecznej, czyli dlaczego powinniśmy intensyfikować działania w tym zakresie? Kompetencje poszczególnych instytucji pomocowych.

Ponieważ pomoc postpenitencjarna jest niezbędnym elementem w walce z przestępczością i jej skutkami, należy zatem dołożyć wszelkich starań, by działania zaangażowanych instytucji przynosiły wymierne korzyści. Aby jednak uniknąć różnorodnych nieporozumień, niezbędnym jest zdefiniowanie pojęcia pomocy postpenitencjarnej. Najczęściej utożsamiana jest ona ze wsparciem finansowym, ze względu na fakt, że przez wiele lat, taka właśnie forma była jedyną znaną i społecznie dostępną. Osoba opuszczająca zakład karny, otrzymywała więc wsparcie z jednostki penitencjarnej, a następnie zgłaszała się do ośrodka pomocy społecznej czy sądu, gdzie również starała się o przyznanie świadczenia, aby w następnej kolejności „uderzyć do bram” organizacji pozarządowych. Po latach okazało się, że ta forma pomocy nie sprawdza się. Nie tylko dlatego, że była nagminnie trwoniona, ale też dlatego, że nie starczało jej dla wszystkich uprawnionych. Zaczęto więc zastanawiać się nad sensem dalszych działań i pojawiło się pytanie: „czy lepiej dać rybę czy wędkę do łowienia ryb?”.

Aktualnie, pojęcie pomocy postpenitencjarnej ma zatem szerszy wymiar i składa się z wielu elementów, takich jak: aktywizacja społeczna i zawodowa, pomoc informacyjna, pomoc prawna, pomoc terapeutyczna, psychologiczna, czy wreszcie celowa pomoc materialna. Podkreślenie celowości jest bardzo istotne, bowiem tylko wtedy mamy pewność, że środki zostały właściwie wykorzystane. Przykładem może być dofinansowanie częściowe lub całkowite kursu zawodowego, który umożliwi beneficjentowi podjęcie pracy.

Kim są osoby, których pomoc postpenitencjarna dotyczy?

Podmioty, do których kierowane są działania o charakterze aktywizująco-wspierającym, stanowią szeroki krąg osób. Mówiąc o przestępcach, nie należy zapominać, iż żyją oni w społeczeństwie i pełnią w nim szereg ról: ojca, męża, matki, żony, siostry, brata, sąsiada, pracownika itd. Ze względu na tak szeroki kontekst funkcjonowania społecznego, nieodzownym jest traktowanie całościowe problemu- jako integralną sferę oddziaływań.

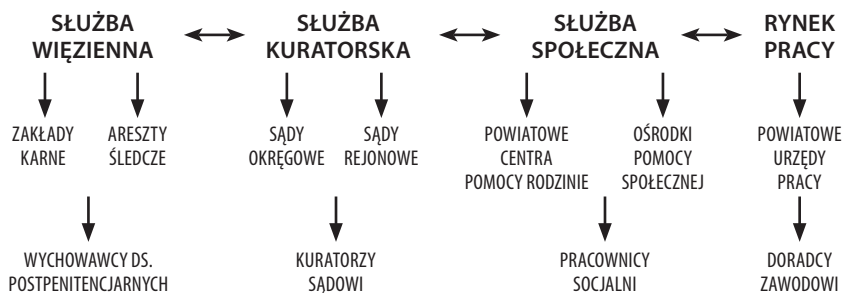
Jak działa system pomocy postpenitencjarnej?

W chwili obecnej system pomocy postpenitencjarnej boryka się z brakami w zakresie koordynacji i spójności oddziaływań. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, że w ramach poszczególnych zadań mamy do czynienia z ciągiem sprzeczności. Podejmowane czynności nakładają się na siebie, lub- wzajemnie się znoszą. **Bezpośrednimi realizatorami systemu pomocy są: zakłady karne i areszty śledcze, kuratorska służba**

sądowa, jednostki organizacyjne pomocy społecznej, instytucje rynku pracy, oraz szereg organizacji pozarządowych, które statutowo zajmują się wspieraniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Nie ma jednak odpowiednio ukształtowanej sieci powiązań pomiędzy poszczególnymi instytucjami.

Jakie zatem zadania realizują poszczególne służby wobec osób wchodzących w konflikt z prawem w zakresie ich readaptacji społecznej?

POMOC POSTPENITENCJARNA - SCHEMAT SYSTEMU

Zakłady karne i areszty śledcze

Okres do 6 m-cy przed przewidywanym terminem zwolnienia lub wykonania kary jest niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu. Odbывается to w ścisłej współpracy z kuratorem sądowym. Osoby zwalniane uzyskują w zależności od ich indywidualnych potrzeb, stosowną informację o możliwościach uzyskania wsparcia po opuszczeniu więzienia. Ponadto dyrektor jednostki penitencjarnej może udzielić skazanemu dodatkowej pomocy, w formie:

- pieniężnej
- rzeczowej (odzież, bieliznę, obuwie, bilet na przejazd, artykuły żywnościowe,
- a także pomocy w wyrobieniu dokumentu tożsamości

Każdy zwalniany otrzymuje świadectwo zwolnienia, w którym jest informacja o tym czy otrzymał pomoc postpenitencjarną i w jakiej postaci oraz wysokości. Ponadto, niektóre jednostki penitencjarne realizują projekty readaptacji społecznej w ramach przygotowania do życia na wolności.

Kuratorska Służba Sądowa

Kuratorzy sądowi sprawują nadzór nad funkcjonowaniem w warunkach wolnościowych osób opuszczających zakłady karne w trybie warunkowego przedterminowego zwolnienia, czyli nad osobami, którym sąd zawiesił wykonywanie reszty kary pozbawienia wolności oraz wyznaczył okres próby, a także nałożył zakres obowiązków do spełnienia (powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu, czy innych środków odurzających, poddanie się leczeniu odwykowemu, podjęcie pracy, zaprzestanie kontaktów z określonym środowiskiem, utrzymywanie kontaktów z instytucjami i organizacjami, których pomoc w zakresie resocjalizacji i readaptacji – jest niezbędna,

itd.) Kuratorzy sprawują również nadzór nad wykonywaniem tak zwanych kar zawieszonych, wykonywaniem kary ograniczenia wolności oraz nad wykonywaniem pracy społecznie użytecznej.

Kurator sądowy po nawiązaniu kontaktu z osobą oddaną pod dozór:

- opracowuje diagnozę środowiskową i plan pracy uwzględniający zakres niezbędnej pomocy dla dozorowanego.
- określa spektrum zagrożeń funkcjonowania dozorowanego w warunkach wolnościowych.
- składa wnioski o nałożenie na dozorowanego dodatkowych obowiązków lub o zwolnienie od dotychczas nałożonych.
- składa również wnioski o: udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia, zmianę okresu próby, odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia, zarządzenie wykonania kary, (art. 173§2 kkw)

Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest realizowana na poziomie powiatów przez powiatowe centra pomocy rodzinie oraz na poziomie gmin przez gminne i miejskie ośrodki pomocy społecznej. Już podczas odbywania kary pozbawienia wolności pracownik socjalny na wniosek skazanego może objąć pracą socjalną jego rodzinę. W okresie przygotowania się do opuszczenia zakładu karnego, skazani najczęściej kontaktują się z pracownikiem socjalnym w sprawach porad rodzinnych. Bezpośrednio po zwolnieniu, przysługuje im natomiast prawo do innych świadczeń, które udzielane są po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego, stosownie do zastanej sytuacji ekonomicznej i rodzinnej oraz możliwości ośrodka. Obejmują one w szczególności:

- świadczenia pieniężne (zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy, specjalny zasiłek celowy)
- świadczenia rzeczowe (bilet kredytowany, posiłek, odzież, udzielenie schronienia, usługi opiekuńcze, interwencja kryzysowa, poradnictwo specjalistyczne).

Urzędy pracy

Najważniejszym zadaniem Urzędu Pracy jest pomoc w znalezieniu zatrudnienia osobom bezrobotnym i poszukującym pracy (w tym opuszczającym zakłady karne) oraz pomoc pracodawcom w znalezieniu odpowiedniego pracownika. Cel ten jest realizowany poprzez dostarczanie informacji o rynku pracy, bieżących ofertach pracy, możliwościach przekwalifikowania, zdobycia stażu zawodowego. Pomoc jest realizowana bezpośrednio poprzez m.in.:

- doradztwo zawodowe (informacja zawodowa, porady zawodowe, kierowanie na specjalistyczne badania lekarskie i psychologiczne, grupowe porady zawodowe oraz indywidualne konsultacje),
- pośrednictwo pracy,
- organizowanie szkoleń,
- staży zawodowych,
- przygotowania zawodowego,
- subsydiowanie zatrudnienia.

Istnieje także możliwość podnoszenia kwalifikacji zawodowych już w czasie odbywania kary pozbawienia wolności. Zasady korzystania z tego rodzaju form kształcenia regulują przepisy służby więziennej.

Organizacje pozarządowe.

Szczególną uwagę należy zwrócić na wsparcie oferowane przez organizacje pozarządowe. Sprowadza się ono do pomocy:

- rzeczowej
- prawnej
- finansowej
- specjalistycznego poradnictwa i terapii

Organizacje pozarządowe nazywane bywają „piątą władzą” obok trzech władz konstytucyjnych i czwartej- mediów i dzieje się tak, nie tylko poprzez fakt coraz większej ich liczby, ale również z powodu dynamiki, jaka charakteryzuje te właśnie struktury. W przeciwieństwie do nich instytucje publiczne mają stosunkowo małą możliwość szybkiego reagowania na zachodzące zmiany społeczne, czy ekonomiczne. O wiele prościej jest spowodować zmianę w strukturach pozarządowych, tym bardziej, że organizacje te niezwykle aktywnie dostosowują się do zastanej sytuacji społecznej i pręźnie wdrażają nowe praktyki. Wynika to ze stosowania znacznie prostszych niż w instytucjach publicznych procedur formalno-prawnych (dla uzmysłowienia sobie tego procesu, wystarczy zastanowić się nad tym, jak wiele wysiłku i czasu pochłania zmiana w systemie prawnym błędnego zapisu ustawy czy rozporządzenia).

Podsumowanie

Jak widać, wszystkie te, omówione wyżej podmioty działają w sposób niezależny i udzielają pomocy postpenitencjarnej, oraz planują ją wyłącznie w zakresie swoich wytycznych wynikających z ustaw, rozporządzeń czy też z założeń statutowych. Ważnym jest, by działając w granicach własnych koncepcji, podejmować współpracę z innymi instytucjami. Poprzez umiejscowienie działań wspierających w różnych, niepodlegających sobie resortach, brak jest odpowiedniej koordynacji i wspólnej polityki pomiędzy tymi podmiotami. Doprowadza to do sytuacji, w której osoba opuszczająca jednostkę penitencjarną otrzymuje pomoc na warunkach określonych przez zakład, następnie korzysta również ze wszystkich innych możliwych źródeł. Jeżeli założymy, iż dla społeczeństwa, nie ma znaczenia jak wykorzystywana jest pomoc, która przez to społeczeństwo (de facto) jest udzielana, to oczywiście taki stan rzeczy jest do przyjęcia. Jeżeli natomiast chcielibyśmy, aby rzeczony wsparcie było wykorzystywane w sposób racjonalny i przynoszący wymierne korzyści, oraz aby trafiało do właściwych osób, wzbudzając w nich określoną motywację – to taki stan rzeczy jest nie do przyjęcia zarówno w wymiarze społecznym jak i ekonomicznym.

Alternatywy pomocy i kreowanie nowych trendów w polityce postpenitencjarnej.

W celu poprawy opisanego wyżej stanu, należałoby w pierwszej kolejności postarać się uporządkować zadania i kompetencje poszczególnych instytucji działających w sferze postpenitencjarnej. Następnie dołożyć starań, aby umożliwić dialog i porozumienie pomiędzy rzeczonymi instytucjami, a także wypracować wspólne, jednolite

metody pracy i sposób wymiany doświadczeń. Obok instytucji publicznych- wymiaru sprawiedliwości, pomocy społecznej i rynku pracy, niezbędnym jest włączenie do współdziałania organizacji pożytku publicznego. Ich niebywały potencjał, zaangażowanie i dynamizm działania jest koniecznym uzupełnieniem funkcjonowania struktur publicznych. Nie należy zapominać również, że szybko zmieniająca się sytuacja społeczno-ekonomiczna zmusza do stałej weryfikacji i doskonalenia metod pracy.

Niniejsze opracowanie jest właśnie taką inicjatywą systemowego ujęcia problematyki pomocy postpenitencjarnej, poprzez przedstawienie zakresu działań poszczególnych instytucji oraz obszarów, które umożliwiają wzajemną współpracę. W dalszej części zostaną zaprezentowane alternatywne modele pracy, tak w oparciu o działalność organizacji pozarządowych, jak i niestandardowe praktyki w ramach działalności jednostek budżetowych.

II. Program „BONA”

Od 1998 r. w zakładzie karnym w Lublińcu, jest realizowany program „BONA”, w ramach którego grupa skazanych kobiet pracuje nieodpłatnie w lublinieckim domu pomocy społecznej, opiekując się niepełnosprawnymi psychofizycznie dziećmi. Zasadniczym celem programu jest pomoc dzieciom i młodzieży, w wieku od 3 do 30 lat, mieszkańców Domu Pomocy Społecznej Zameczek oraz resocjalizacja kobiet odbywających karę pozbawienia wolności poprzez pracę społecznie użyteczną. Program przeznaczony jest dla osób dążących do doskonalenia własnej osobowości. Mogą nim być objęte skazane, które doświadczyły przemocy ze strony partnera życiowego, po uprzednim przejściu terapii dla ofiar przemocy w rodzinie, nie mogą natomiast w nim uczestniczyć skazane za przestępstwa przeciw rodzinie, skazane agresywne lub wykazujące głębokie zaburzenia osobowości. Uczestniczki kierowane są przez Komisję Penitencjarną, po uprzedniej konsultacji psychologicznej.

Założenia merytoryczne koncentrują się wokół następujących obszarów:

1. Prowadzenie resocjalizacji kobiet odbywających karę pozbawienia wolności poza murami więzienia,
2. Zdobywanie pozytywnych doświadczeń w kontaktach społecznych, dających możliwość wyborów konstruktywnych zachowań w przyszłości,
3. Ukształtowanie postawy odpowiedzialności za własne decyzje,
4. Ukształtowanie postawy wrażliwości na potrzeby innych ludzi poprzez doświadczenie kontaktu z dziećmi z niepełnosprawnością,
5. Stworzenie możliwości kobietom – ofiarom przemocy w rodzinie – pozbycia się bezradności oraz podniesienia samooceny, poczucia godności i wiary w siebie,
6. Stworzenie możliwości zadośćuczynienia społeczeństwu za wyrządzone krzywdy.

Szczegółowe cele założone do realizacji przez uczestniczki programu kształtują się następująco:

1. Uzyskanie wglądu w mechanizmy swojego postępowania,
2. Zwiększenie wrażliwości emocjonalnej w kontaktach z innymi ludźmi,
3. Przyswojenie i interioryzacja norm obowiązujących w grupie pracowniczej,
4. Stworzenie możliwości przeżywania sukcesu zawodowego, a w konsekwencji zmiana obrazu samego siebie, samoakceptacji i samorealizacji.

Uczestniczki programu BONA zajmują się przede wszystkim działalnością na rzecz mieszkańców Zameczka i bezpośrednio z nimi pracą. Dzięki temu, w znaczny sposób poszerzona zostaje oferta Domu w zakresie opieki, terapii i rehabilitacji osób niepełnosprawnych, a także realizacji ich podstawowych potrzeb biologicznych, psychicznych i społecznych. Odpowiednio przygotowane i przeszkolone uczestniczki programu pomagają w świadczeniu usług opiekuńczych (opieka i pielęgnacja – karmienie, kąpiel, przewijanie, itd.) i wychowawczych (uczenie i rozwijanie umiejętności życia codziennego, wypracowywanie nawyków higienicznych – nauka elementów samoobsługi, kontakty społeczne, spacer, dotyk, przytulanie, mówienie, noszenie na rękach, uczestnictwo w innych zajęciach).

Obserwowalnym efektem wpływu programu jest między innymi poprawa stanu emocjonalnego mieszkańców domu- podniesienie ich poczucia bezpieczeństwa, sygnalizowania potrzeb, sygnalizowanie uczuć itp. Wolontariuszki są specyficzną grupą pracowniczą oddziałującą na pozostałych mieszkańców, poprzez bycie autorytetem, powiernikiem, kobietą, matką, społecznikiem, pracownikiem „idealnym” – stawiającym niezwykle wymagania i dającym specyficzny (mający swoje źródło w instynktach macierzyńskich) rodzaj wsparcia, tolerancji i cierpliwości.

Istotnym elementem związanym z funkcjonowaniem programu BONA jest zwiększenie realizacji jednego z najbardziej efektywnych sposobów pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, jakim jest kontakt indywidualny. W głównej mierze stosowany jest poprzez:

- a. indywidualizację planów wspierania,
- b. rozszerzenie oferty w obszarze działań Pracownika Pierwszego Kontakt,
- c. zapewnienie osobistego podejścia – specyficzne wsparcie emocjonalne, miłość, bliskość, bezpieczeństwo, indywidualne relacje interpersonalne.

Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ jaki wywiera obecność programu i jego uczestników na personel Domu. Uzyskują oni dodatkową motywację wewnętrzną do dalszej pracy dzięki swoistej integracji, dawaniu dobrego przykładu oraz rywalizacji.

Poprzez wykorzystanie metod i środków wolnościowych, program w praktyczny sposób wpływa na przygotowanie uczestniczek – skazanych do powrotu do społeczeństwa. Wspólne obcowanie grup kobiet i dzieci, przyczynia się do integracji społecznej i pokoleniowej oraz daje możliwość tworzenia relacji rodzinnych w oparciu o kontakt zbliżony do relacji matka – dziecko. Przypominane są postawy macierzyńskie, opiekuńcze, co w znacznym stopniu podnosi poczucie wartości i zmienia widzenie świata. Dodatkowo zmieniają się również postawy społeczne wobec skazanych. Integracja społeczna kobiet odbywających karę pozbawienia wolności z osobami z niepełnosprawnością intelektualną sprawia, że stają się nie tylko biorcami ale i dawcami.

III. Praca ze sprawcami przemocy

Inspiracją do stworzenia grupy terapeutycznej dla sprawców przemocy domowej, były doświadczenia wynikające z kontaktu z osobami odbywającymi karę pozbawienia wolności w związku ze stosowaniem przez nie przemocy wobec swojej rodziny, a także kontakt z ich ofiarami (czytaj: rodziną).

Problem przemocy domowej zawarty jest w polskiej deklaracji w sprawie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (z roku 1995). Uważny czytelnik dostrzeże zapewne, że treść owej Deklaracji dotyczy bardziej ochrony ofiary niż samego problemu przeciwdziałania przemocy. Rodzi się, więc pytanie: czy ochrona ofiary jest (w pełni tego słowa znaczeniu) przeciwdziałaniem przemocy? W Deklaracji nie ma słowa o sprawcy – a przecież nie ma ofiary bez sprawcy. Logicznym, więc jest stwierdzenie, że nie da się przeciwdziałać przemocy w rodzinie nie zajmując się jej sprawcą. Oczekiwanie, że czasowe izolowanie sprawcy spowoduje zatrzymanie jego zachowań przemocowych „raz na zawsze”, jest utopią. Sprawca nie posiada umiejętności zmiany swoich zachowań. Zazwyczaj jest wytrenowany w stosowaniu ich i częstokroć powiela wzorce nadużyć swoich wychowawców. Jego przemocy sprzyja zwarty system przekonań dających mu uzasadnienie do takich a nie innych działań, a także psychologiczne mechanizmy obronne pozwalające umniejszać, bagatelizować lub całkowicie nie dostrzegać własnych zachowań przemocowych.

Jeżeli sprawca nie zostanie poddany pracy korekcyjnej, nie będzie w stanie zmienić schematu postępowania i wcześniej, czy później do niego powróci, może już nie w tej rodzinie i nie z tą partnerką, ale nadal będzie stosował przemoc.

Wprawdzie pojawia się coraz więcej ofert terapeutycznych skierowanych do tej grupy osób, jednak daje się zauważyć bagatelizowanie znaczenia tej pracy. Prawdopodobnie pokutują przekonania, że sprawca zawsze będzie sprawcą, podobnie jak do niedawna mówiono o ludziach uzależnionych np. od alkoholu: „pijaka, zawsze będzie pijakiem”. Trudność leży też po stronie ludzi, którzy mieliby pracować ze sprawcą. Wielu terapeutów i psychologów nie chce podjąć się tej pracy, bo wymaga ona dużo większego zaangażowania, a przede wszystkim wzbudzenia w sobie empatii wobec sprawcy przemocy. Aby móc pracować ze sprawcą trzeba często poradzić sobie z własnymi uprzedzeniami dotyczącymi sprawcy przemocy. Prawdziwego oblicza sprawcy nie da się zobaczyć przez pryzmat siniaków ofiary. Sprawca jak już wcześniej powiedzieliśmy, powiela wzorce zachowań swoich wychowawców – a więc zanim stał się sprawcą, był ofiarą, której nikt nie pomógł. W pewnym sensie „wyrównuje rachunki” z przeszłości. Nie chodzi tu o uzalanie się nad sprawcą, ale o uświadomienie sobie mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie. Ta świadomość ułatwia pracę z tymi ludźmi, powoduje, że dostrzegamy „ich biedę” i zaczynamy właściwie rozumieć mądrość zawartą w zdaniu: „nikt nie rodzi się z gruntu zły”!

Inspiracją do powstania programu pracy ze sprawcami przemocy, było szkolenie na temat programów pracy ze sprawcami przemocy domowej, zorganizowane przez Fundację Batorego. Szkolenie to dało narzędzia i zachęcało do podjęcia pracy

z „przemocowcami” nie tylko na poziomie indywidualnym, ale przede wszystkim grupowym. Stworzenie grupy jest bardzo trudne. Dopiero od niedawna tak się zdarza, że sprawca trafia do programu w wyniku „perswazji” kuratora. Perswazja zazwyczaj jest groźbą kuratora, że spowoduje odwieszenie wyroku, jeżeli jego podopieczny nie zgłosi się na terapię.

Są to pierwsze jaskółki rozumienia, że oferta skierowana na pracę ze sprawcą jest jednocześnie odpowiedzią na zapotrzebowanie ofiar, które oczekują zmiany zachowań sprawcy. Należy dodać, że możliwość realizacji programu pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie, jest wynikiem współpracy wielu instytucji:

- Aresztu Śledczego Kraków – Podgórze
- Krakowskiego Towarzystwa Pomocy Uzależnionym
- Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej
- Urzędu Miasta Krakowa
- Wojewódzkiego Ośrodka terapii Uzależnień i Współuzależnienia

Terapia Grupowa Sprawców Przemocy Domowej jest realizowana w dwóch instytucjach:

- w Oddziale Terapeutycznym Aresztu Śledczego Kraków Podgórze
- w Poradni Leczenia Uzależnień Wojewódzkiego Ośrodka Terapii Uzależnień i Współuzależnienia

W Areszcie realizowany jest program edukacyjny ukierunkowany na uświadomienie problemu i rozmiaru stosowanej przemocy oraz motywowanie do zmiany, a także, w ograniczonym zakresie, trening zmierzający do powstrzymania zachowań przemocowych. Skrócony program dostosowany jest do możliwości i czasu pobytu skazanych na oddziale terapeutycznym (do 4 miesięcy, przy czym program dla sprawców jest ofertą poza programem podstawowym leczenia).

Część skazanych (mieszkańcy Małopolski) jest kwalifikowana do udziału w programie realizowanym w WOTUW. W tym celu otrzymują przepustki terapeutyczne. Udział w programie i ocena postępów terapii są jednym z elementów otrzymania warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności z wymogiem kontynuowania terapii.

W WOTUW spotkania grupowe odbywają się w soboty od godz. 10 do 13. Kwalifikacja uczestników z poza zakładu karnego oraz konsultacje indywidualne w godzinach od 9 do 10 i 13 do 14 po uprzednim uzgodnieniu terminu. Program pracy ze sprawcą trwa rok. Uczestnicy biorą udział w spotkaniach grupowych odbywających się 1 x w tygodniu oraz spotkaniach indywidualnych rozpoczynających i kończących program. Organizowane są też tzw. spotkania partnerskie.

Analizie poddawane są:

- działania sprawcy
- jego intencje
- przekonania
- uczucia towarzyszące zachowaniom
- sposoby umniejszania lub zaprzeczania czynom
- skutki dla sprawcy, partnera, otoczenia
- co można zrobić inaczej i w jaki sposób

Uczestnicy zapoznawani są z cyklem przemocy i technikami jej powstrzymywania.

Celem programu jest powstrzymanie przemocy, kontrolowanie agresywnych zachowań, nauczenie partnerskich relacji z bliskimi osobami.

Cele główne osiągnięte są poprzez:

- przyznanie się sprawcy do używania przemocy
- wzięcie odpowiedzialności za swoje zachowania
- nauczenie sprawcy kontrolowania swoich agresywnych zachowań
- zmianę sposobu myślenia i systemu przekonań
- naukę zachowań partnerskich

Zakładane rezultaty:

- zmniejszenie zjawiska przemocy domowej
- zmiana wzorców zachowań w rodzinie
- zwiększenie przekonania ofiar o sensie zgłaszania zjawisk przemocy domowej
- zmiana społecznych przekonań na temat bezsilności wobec przemocy
- zmniejszenie ilości wyroków bezwzględnego pozbawienia wolności za stosowanie przemocy domowej

Z paroletnich doświadczeń osób pracujących w programie wynika, że najlepsze efekty można osiągnąć, kiedy do współpracy włączają się instytucje i ludzie mający bezpośredni kontakt ze sprawcą, a więc: sądy, policja, pracownicy socjalni, terapeuci uzależnień, kuratorzy.

IV. PROGRAM KOFOEDA

Stowarzyszenie Pomocy Społecznej Rehabilitacji i Resocjalizacji im. Hansa Christiana Kofoeda – polsko-duńska organizacja pozarządowa, powstała w Siedlcach w lipcu 1997 r. Powołanie Stowarzyszenia było najważniejszym efektem wieloletniej współpracy Duńskiego Komitetu Helsińskiego z Ośrodkiem Działań Kulturalnych przy Zakładzie Karnym w Siedlcach. Realizacja autorskiego programu socjalizacji kulturą dla więźniów, połączone z nowymi inspiracjami i wiedzą zdobytą podczas licznych kontaktów z duńskimi instytucjami wymiaru sprawiedliwości i pomocy socjalnej z kręgu Komitetu Helsińskiego (w tym głównie Szkołą Kofoeda z Kopenhagi) pozwoliły uzyskać nową perspektywę w widzeniu spraw i problemów środowisk zagrożonych kryminalizacją i wykluczeniem społecznym.

Doświadczenie założycieli zdobyte w polskich realiach reform penitencjarnych zostały ubogacone i poszerzone przez nowe zagadnienia oraz zawarte w duńskim programie „Pomocy ku Samopomocy”, realizowanym przez 70 lat w Kopenhaskiej Szkole Kofoeda. Podjęte w Siedlcach działania organizacyjne okazały się dynamiczne i efektywne z uwagi na rangę występujących problemów. Nadto spotkały się z osobistym zaangażowaniem lokalnych władz samorządowych, administracji rządowej, reprezentantów świata nauki z renomowanych polskich uczelni, ekspertów polskich towarzystw europejskich; pracowników więziennictwa; przedstawiciele Zarządu Szkoły Kofoeda z Kopenhagi i Duńskiego Komitetu Helsińskiego. Wymienione osoby i instytucje, utworzyły grono członków – założycieli Stowarzyszenia im. H. Ch. Kofoeda, którzy wzięli udział w I kongresie wybierając we wrześniu 1997 r. nowe władze.

Głównym celem działania Instytutu Służby Społecznej im. H. Ch. Kofoeda w Siedlcach jest realizacja działań aktywizujących, edukacyjnych, prewencyjnych i pomocowych wg duńskiego programu „Pomocy ku Samopomocy”. Placówki te są również miejscem realizacji kar alternatywnych i środków probacyjnych. Instytut organizuje szereg profesjonalnych działań edukacyjnych, socjotechnicznych, terapeutycznych, pomocowych, psychologicznych i prawnych, które pozwalają pomóc człowiekowi pozostającemu na marginesie życia, poprzez udzielenie wsparcia w samodzielnym pokonywaniu trudności. Najważniejszą metodą w tym postępowaniu jest stała aktywizacja człowieka do myślenia i działania na rzecz rozwiązywania własnych problemów oraz kształtowanie świadomości, że jest to jedyna i skuteczna droga wyjścia z każdego kryzysu.

Zadaniem Instytutu jest upowszechnienie wiedzy i wskazanie metod postępowania oraz utrwalenie ich, a także pomoc w odnalezieniu nadziei i utraconej wiary w siebie, poczucie własnej godności. Cechy te w życiorysach osób bezrobotnych, alkoholików, narkomanów, bezdomnych, recydywistów, byłych przestępców i ofiar przemocy dawno straciły swój sens i znaczenie. Tam, gdzie to możliwe należy je odbudować w całości lub częściowo, a to pozwoli już tym ludziom na samodzielność – każdy jej wymiar jest ważny bo pozwala wziąć odpowiedzialność za własne życie.

Działanie Instytutu realizowane są w trzech głównych programach:

1. probacyjnym
2. edukacyjnym
3. pomocowo – opiekuńczym – aktywizującej pracy socjalnej

Dla osób pozostających w trudnej sytuacji życiowej wszystkie formy działań probacyjnych, edukacji, pomocy, poradnictwa i terapii są bezpłatne. Zasadniczo pomoc przeznaczona jest dla następujących grup:

- młodzieży bezrobotnej (absolwentów szkół zawodowych, średnich i młodych osób bez wykształcenia ze środowisk zagrożonych wykluczeniem, ubóstwem oraz kryminalizacją);
- osób aktywnych zawodowo, które tracą pracę, są ubogie i nie mają środków finansowych na przekwalifikowanie zawodowe;
- osób realizujących środki probacyjne i kary alternatywne;
- byłych więźniów lub osób zwolnionych warunkowo lub w okresie zawieszenia kary;
- osób dotkniętych chorobą alkoholową, narkomanią;
- ludzi bezdomnych;
- ofiar przemocy;
- ludzi żyjących w środowiskach patologicznych;
- osób dotkniętych ubóstwem.

Gdy jedyną szkołą umiejętności życiowych dla osób pozbawionych wolności staje się edukacja w więzieniu w trakcie odbywania kary, Instytut Służby Społecznej w Siedlcach stworzył wyjątkową alternatywę „szkoły” kształcącej umysł, zdolności i osobowość.

V. PROGRAM „DUET”. READAPTACJA OSÓB UZALEŻNIONYCH OD ALKOHOLU – POZBAWIONYCH WOLNOŚCI POPRZEZ PRACĘ Z MŁODZIEŻĄ NIEPEŁNOSPRAWNĄ

Na terenie Aresztu Śledczego w Krakowie – Podgórze prowadzi działalność oddział terapeutyczny dla skazanych dorosłych odbywających karę po raz pierwszy oraz skazanych młodocianych uzależnionych od alkoholu. Poszukując różnorodnych metod pracy z osobami uzależnionymi od alkoholu, w celu zwiększania efektywności oddziaływań, zespół terapeutyczny współpracuje w szerokim zakresie z pozawięziennymi placówkami leczenia odwykowego. Wzbogaceniu metod pracy z alkoholikami służy także kierowanie skazanych po ukończeniu terapii do pracy społecznie użytecznej w Domu Pomocy Społecznej w Krakowie przy ul. Łanowej, gdzie grupa skazanych pełni rolę opiekuna osób niepełnosprawnych. Współpraca Aresztu Śledczego w Krakowie Podgórze z Domem Pomocy Społecznej w Krakowie przy ul. Łanowej 41b została nawiązana w listopadzie 2001 r. Zespół specjalistów obu instytucji opracował program readaptacji społecznej skazanych uzależnionych od alkoholu poprzez pracę z młodzieżą niepełnosprawną - o nazwie „Duet”, którego wdrażanie zostało rozpoczęte w 2002 roku. W programie biorą udział wyłącznie skazani uzależnieni od alkoholu.

Niewystarczająca liczba osób zatrudniona w placówkach pomocy społecznej powoduje, iż pełne uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i ich szanse do rozwoju są znacznie utrudnione. Możliwość zatrudnienia skazanych, wykonujących pracę nieodpłatną na rzecz domu pomocy społecznej, pozwala na indywidualną pracę z osobą niepełnosprawną. Ponadto praca skazanych z osobami niepełnosprawnymi sprzyja kształtowaniu poczucia odpowiedzialności, obowiązku i rozumienia potrzeb drugiej osoby. Osoby uzależnione od alkoholu, przebywające w więzieniu posiadają deficyty podstawowych umiejętności życiowych. Najczęściej jest to wynikiem wieloletniego nadużywania alkoholu. Budowanie nowego stylu życia, opartego na pełnej abstinencji od alkoholu jest procesem długofalowym, wymagającym dokonywania zmian w wielu obszarach. Bezpośredni kontakt z osobami niepełnosprawnymi przyczynia się do weryfikacji wielu błędnych przekonań i pomaga w ugruntowaniu motywacji do zmian. Zarówno mieszkańcy domów pomocy społecznej, jak i osadzeni stanowią grupę osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, odizolowanych od społeczeństwa, poddanych oddziaływaniom instytucjonalnym, co prowadzi w efekcie do deprywacji podstawowych potrzeb życiowych obu grup. Wzajemne kontakty sprzyjają przełamaniu monotonii codziennego życia i nadają mu większej dynamiki.

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności bardzo często nie mają możliwości podjęcia pracy po wyjściu na wolność. Powodem są zarówno warunki osobiste- trudności w ponownej adaptacji społecznej po opuszczeniu zakładu karnego, stygmatyzacja społeczna osoby karanej, a także obiektywnie niekorzystna sytuacja na rynku pracy. Program stwarza osadzonym możliwość zdobycia umiejętności w zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi, a z pomocą sprzyjającej polityki państwa, daje także szansę na zatrudnienie w placówkach pomocy społecznej. Ponadto kontakt z osobą

niepełnosprawną umożliwia skazanym odbudowanie znaczenia podstawowych ról społecznych, a w szczególności roli rodzica, która w wyniku nadużywania alkoholu nie była przez nich należycie pełniona. Resocjalizacja w warunkach izolacji więziennej często nie przynosi zamierzonych rezultatów, natomiast wśród wolnościowych środków karnych stosuje się głównie nadzór kuratora sądowego. Program stwarza możliwość prowadzenia działań resocjalizacyjnych w warunkach wolnościowych i przyczynia się tym samym do zmiany negatywnego jednoznacznie obrazu więźnia w społeczeństwie.

Beneficjentami programu są mężczyźni osadzeni w Areszcie Śledczym w Krakowie – Podgórzu przy ul. Czarnieckiego 3, oraz mieszkańcy Domu Pomocy Społecznej w Krakowie przy ul. Łanowej 41 b z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym i głębokim, z dodatkowymi sprzężeniami, tj. osoby niewidome, niesłyszące, z epilepsją, z niepełnosprawnością ruchową i zaburzeniami w zachowaniu. Osadzeni biorący udział w programie pracują nieodpłatnie w wymiarze 40 godzin tygodniowo, pięć dni w tygodniu. Ich zadaniem jest pomoc pracownikom Domu w wykonywaniu codziennych obowiązków związanych z rytmem dnia mieszkańców. Skazani towarzyszą swoim podopiecznym w czynnościach dnia codziennego oraz uczestniczą w organizowanych zajęciach terapeutycznych. Przeprowadzone badania efektywności wskazują na celowość i potrzebę kontynuacji podjętych działań. Udział w programie „Duet” wpływa znacząco na zmianę świadomości skazanych – widzą więcej i szerzej, dostrzegają innych ludzi pokrzywdzonych przez los, czują się naprawdę potrzebni drugiemu człowiekowi, który bez ich pomocy często jest zupełnie bezradny, doświadczają tego jak można pomagać, pracować, kontaktować się z innymi bez pomocy środków chemicznych, okazują współczucie, bezinteresowną życzliwość i opiekuńczość, stają się partnerami dla niepełnosprawnych.

Wizerunek więźnia w polskim społeczeństwie jest dość jednoznaczny: przestępca ma ponosić surową karę w więzieniu o ostrym rygorze. Takie spojrzenie na problem przestępczości jest tylko częściowo uzasadnione. W jednostkach penitencjarnych przebywają różni osadzeni: bardzo zdemoralizowani, których przestępczość jest stylem życia, ale też ci, którzy np. nie wywiązywali się z obowiązku alimentacyjnego lub też prowadzili rower pod wpływem alkoholu. Niewielu zwolenników zaostrożenia kar zastanawia się, co dalej? Pobyt w izolacji więziennej najczęściej nie sprawia, że mury więzienne opuszcza lepszy człowiek, a z całą pewnością tak nie jest w przypadku osób uzależnionych od alkoholu. Realizacja programu „Duet” jest dowodem na to, że nie można pozbawiać szansy powrotu do społeczeństwa tych ludzi. Do pozytywnych efektów programu należy zaliczyć także to, że trzech jego absolwentów, którzy opuścili areszt śledczy, zostało przyjętych na stanowisko opiekuna osób niepełnosprawnych spośród licznej grupy kandydatów do pracy w DPS, dzięki bardzo wysokiej ocenie ich postawy jako uczestników programu Duet.

VI. Integracja społeczna i zawodowa grup zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach Phare 2002 RZL SSG

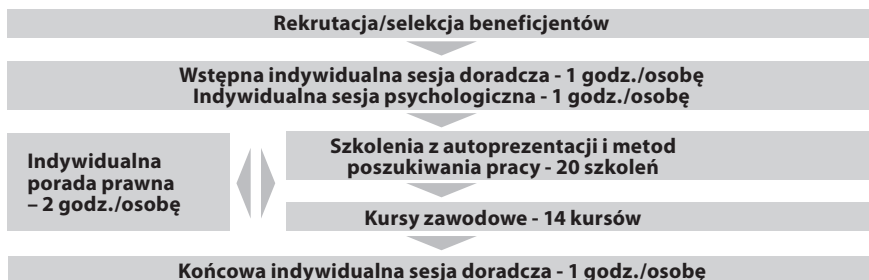
Zakład Doskonalenia Zawodowego w Katowicach realizuje projekt „START – program reintegracji społecznej skazanych przygotowanych do wyjścia na wolność” w Zakładzie Karnym w Jastrzębiu Zdroju. Jest on współfinansowany ze środków programu Unii Europejskiej PHARE realizowany pod nadzorem Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości.

Projekt, skierowany do grupy 220 skazanych przygotowywanych do opuszczenia Zakładu Karnego w Jastrzębiu Zdroju w ciągu 6-8 miesięcy od momentu zakończenia projektu, przewiduje realizację szkoleń zawodowych oraz udzielenie uczestnikom pomocy psychologicznej, doradczej i prawnej. Jedną z najważniejszych cech projektu jest indywidualne podejście do każdego z uczestników, przejawiające się w zapewnieniu im możliwości uzyskania indywidualnej pomocy doradczej/psychologicznej, konsultacji prawnych oraz dostosowaniu działań szkoleniowych do potrzeb poszczególnych osób. Przewiduje się, że co najmniej 20% beneficjentów znajdzie zatrudnienie po zakończeniu projektu i wyjściu na wolność.

Szczegółowy zakres działań obejmuje:

- utworzenie punktu konsultacyjnego w Zakładzie Karnym,
- rekrutację i selekcję beneficjentów w punkcie konsultacyjnym,
- realizację indywidualnych (wstępnych i końcowych) konsultacji z doradcą zawodowym,
- zorganizowanie indywidualnych konsultacji psychologicznych,
- realizację 20 szkoleń z zakresu autoprezentacji i metod poszukiwania pracy (przewiduje się, że szkolenie ukończy 180 osób),
- realizację 14 szkoleń zawodowych dla 220 osób w ramach jednego z 5 kursów zawodowych (przewiduje się, że kursy zawodowe ukończy 176 osób):
  - glazurnik – 20 osób (1 grupa)
  - malarz – tapeciarsz – 20 osób (1 grupa)
  - murarz – tynkarz – 40 osób (2 grupy)
  - palacz kotłów c.o. – 80 osób (4 grupy)
  - podstawy obsługi komputera – 60 osób (6 grup)
- realizację porad prawnych dla 220 osób,
- promocję projektu.

Etapy realizacji poszczególnych działań projektu przedstawia poniższy schemat.

VII. WYBRANE INSTYTUCJE POLITYKI SPOŁECZNEJ w WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

Powiat	instytucje	adres	telefon/fax
bocheński		URZĘDY PRACY	
	Powiatowy Urząd Pracy w Bochni	ul. Wojska Polskiego 3 32-700 Bochnia	tel: 014/6111051 014/611 10 52 014/611 10 53 014/611 19 54
		POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE	
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 – 700 Bochnia, ul. Kazimierza Wielkiego 31,	014/6119740
		OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ	
	GOPS Bochnia	32-700 Bochnia, ul. Kazimierza Wielkiego 26	014/611 67 76 014/612 33 61
	MOPS Bochnia	32-700 Bochnia, ul. Kazimierza Wielkiego 2	014/ 611 84 06 014/612 32 25
	GOPS Drwinia	32-708 Drwinia 57	012/281 71 56, fax.281 73 73
	GOPS Lipnica Murowana	32-724 Lipnica Murowana	014/685 23 50
	GOPS Łapanów	32-740 Łapanów	014/613 40 57, fax.685 39 00
	MOPS Nowy Wiśnicz	32-720 Nowy Wiśnicz, Rynek 6	014/612 83 07
	GOPS Rzeszawa	32-765 Rzeszawa, ul. Długa 21	014/685 85 55, fax.685 86 01
	GOPS Trzciana	32-733 Trzciana 248	014/613 60 02, fax.613 61 41
	GOPS Żegocina	32-731 Żegocina	014/613 20 08
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
NZOO Poradnia Zdrowia Psychicznego „Sanus”s.c.	32 – 700 Bochnia, ul. Proszowicka 1	014/612 36 55	
brzeski		URZĘDY PRACY	
	Powiatowy Urząd Pracy w Brzesku	32-800 Brzesko, ul. Piłsudskiego 19	014/6630522, fax: 014/6630546
		POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE	
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 – 800 Brzesko, ul. Wyszyńskiego 6	014/6630031
		OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ	
	GOPS Borzęcin	32-825 Borzęcin	014/684 60 75 014/684 63 72
	MOPS Brzesko	32-800 Brzesko, ul. Mickiewicza 21	014/663 07 05 014/663 05 45
	MOPS Czchów	32-860 Czchów, ul. Szkolna 1	014/663 65 65
	GOPS Dębno	32-852 Dębno	014/665 87 49 fax.665 87 22

brzeski	GOPS Gnojnik	32 – 864 Gnojnik	014/686 97 20, fax.686 96 00	
	GOPS Iwkowa	32-861 Iwkowa	014/684 40 20 fax.684 40 60	
	GOPS Szczurowa	32-820 Szczurowa, Rynek 3	014/671 31 20	
URZĘDY PRACY				
Powiatowy Urząd Pracy w Chrzanowie		32-500 Chrzanów, ul.Oświęcimska 9	tel./fax: 032/623 36 37	
POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE				
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie		32 – 500 Chrzanów, ul. Topolowa 16	032/6241130	
OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ				
Chrzanowski	MOPS Alwernia	32-566 Alwernia, ul. Gęsikowskiego 7	012/283 11 15 fax.283 17 92	
	OPS Babice	32-551 Babice, ul. Krakowska 56	032/613 40 50	
	OPS Chrzanów	32-500 Chrzanów, al. Henryka 2/4	032/623 37 98 fax.623 35 52	
	OPS Libiąż	32-590 Libiąż, ul. 9 Maja 2	032/627 78 25 032/627 50 31	
	OPS Trzebinia	32-540 Trzebinia, ul. Kościuszki 38	032/612 15 10	
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
Poradnia Odwykowa		32 –500 Chrzanów, ul. Piłsudskiego 6	032/623 38 45, fax.624 03 10	
Miejskie Centrum Medyczne Sp. z o.o - Poradnia Odwykowa		32-590 Libiąż, ul. 9 Maja 2	tel. 032/627 14 21 wew. 53 fax. 032/627 48 62	
Poradnia Leczenia Uzależnień		32-54 Trzebinia, ul. Grunwaldzka 69	032/711-57-49 032/611-04-52	
URZĘDY PRACY				
dąbrowski	Powiatowy Urząd Pracy w Dąbrowie Tarnowskiej	ul. Piłsudskiego 33 33-200 Dąbrowa Tarnowska	tel.:014/6422478 fax:014/6424326 (wew. 250)	
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE			
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie		33-200 Dąbrowa Tarnowska, ul. Berka Joselewicza 5	014/642 44 15
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ			
	GOPS Bolesław	32-329 Bolesław, ul. Laskowska 4	032/642 40 34	
	MGOPS Dąbrowa Tarnowska	33 – 200 Dąbrowa Tarnowska, Rynek 34	014/6422915	
	GOPS Gręboszów	33 – 260 Gręboszów, Gręboszów 137	014/641 60 27	
GOPS Mędrzechów	33 –221 Mędrzechów, Mędrzechów 434	014/643 75 39		
GOPS Olesno	33 – 210 Olesno, ul. Długa 18	014/641 10 82		

dąbrowski	GOPS Radgoszcz	33 – 207 Radgoszcz, Pl. Św. Kazimierza 7/8	014/641 46 60
	GOPS Szczucin	33 – 230 Szczucin, ul. Wolności 8	014/644 31 22
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	Zespół Opieki Zdrowotnej	33 – 200 Dąbrowa Tarnowska, ul. Szpitalna 1	014/642 24 05
	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Gorlicach	38-300 Gorlice, ul. Michalusa 18	tel.018/3536307, fax: 352 89 22
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	38 – 300 Gorlice, ul. Słoneczna 7	018/3525380, fax.018/3524380
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	MGOPS Biecz	38-340 Biecz, ul. Tysiąclecia 5	013/447 00 41 fax.447 11 13
GOPS Bobowa	38-350 Bobowa	018/351 43 00 018/351 40 34	
MOPS Gorlice	38-300 Gorlice, ul. Wąska 5	018/353 56 42 fax.353 64 29	
GOPS Gorlice	38-300 Gorlice, ul. 11 Listopada 2	018/353 75 74	
GOPS Lipinki	38-305 Lipinki	013/447 70 21 wew.28 013/447 70 28	
GOPS Łużna	38-322 Łużna	018/354 30 41 fax.354 39 22	
GOPS Moszczenica	38-321 Moszczenica	018/354 12 40 fax.354 13 00	
GOPS Ropa	38 – 312 Ropa 733	018/353 40 17	
GOPS Sękowa	38-307 Sękowa	018/351 80 10	
OPS Uście Gorlickie	38-315 Uście Gorlickie	018/351 64 91 fax.351 60 41	
PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
Samodzielny Publiczny Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Gorlicach	38 – 300 Gorlice, ul. Szpitalna 10 a	tel/fax. 018/352 77 45	
SPZOZ Oddział Psychiatryczny z Pododdziałem Leczenia Odwykowego	38-300 Gorlice, ul. Węgierska 21	018/3537130 w.345 fax:018/3526046	
URZĘDY PRACY			
Urząd Pracy Powiatu Krakowskiego	Al. Słowackiego 20 30-037 Kraków	tel.:012/634 42 66 (wew. 570, 574), fax:012/623 74 80	
POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE			
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	30 – 037 Kraków, Al. Słowackiego 20	012/634 42 66, fax.423 47 84	
krakowski			

krakowski	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	GOPS Czernichów	32-070 Czernichów 2	012/270 21 57 fax.270 23 24
	GOPS Igotomia - Wawrzeńczykach	32-126 Igotomia - Wawrzeńczyce 57	012/287 40 03
	GOPS Iwanowice	32-095 Iwanowice	012/388 41 22 fax.388 40 30
	GOPS Jerzmanowice – Przegonia	32-048 Jerzmanowice 364	012/389 50 71 fax.389 55 21
	GOPS Kocmyrzów – Luborzycza	32-010 Kocmyrzów	012/387 11 71
	GOPS Krzeszowice	32-065 Krzeszowice, ul. Kościuszki 43	012/258 30 95 fax.282 34 68
	GOPS Liszki	32-060 Liszki	012/280 62 34 fax.280 62 52
	GOPS Michałowice	32-091 Michałowice I /100	012/388 80 70 fax.388 87 70
	GOPS Mogilany	32-031 Mogilany, Rynek 2	012/270 10 25 fax.270 16 77
	MGOPS Skala	32-043 Skala, ul. Mydlarska 2	012/389 14 37
	MGOPS Skawina	32-050 Skawina, ul. Żwirki i Wigury 13	012/276 21 37
	GOPS Słomniki	32-090 Słomniki, ul. Kościuszki 64	012/388 12 72 fax.388 21 02
	GOPS Sutoszowa	32-045 Sutoszowa I /80	012/389 60 28 012/389 60 32
	GOPS Świętniki Górne	32-040 Świętniki Górne, ul. Krakowska 2	012/270 42 26
	GOPS Wielka Wieś	32-085 Modlnica, Szyce 65	012/419 11 01
	GOPS Zabierzów	32-080 Zabierzów, ul. Kolejowa 30	012/285 19 16 012/285 40 87
GOPS Zielonki	32-087 Zielonki, ul. Krakowskie Przedmieście 116	012/285 01 64 012/285 09 50	
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
NZOS Zakład Specjalistyczny „Terapia” Poradnia Leczenia Uzależnień	32-050 Skawina, ul. ks. Popieluszki 17	012/291 00 03, 012/291 00 02 kom. 0502595821	
	URZĘDY PRACY		
Powiatowy Urząd Pracy w Limanowej	ul. Szwedzka 4 34-600 Limanowa	tel.:018/337 39 34; 337 38 94 fax:018/337 38 94	
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	34 – 600 Limanowa, ul. Józefa Marka 9	tel./fax 018/337 58 25	
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
GOPS Dobra	34-642 Dobra 38	018/333 00 60	
GOPS Jodłownik	34-620 Jodłownik, Plac III Rzeczypospolitej	018/332 10 91	
	limanowski		

limanowski	GOPS Kamienica	34-608 Kamienica	018/332 30 67
	GOPS Laskowa	34-602 Laskowa	018/333 30 25
	MOPS Limanowa	34-600 Limanowa, ul. Kilińskiego 11	018/337 13 10
	GOPS Limanowa	34-600 Limanowa, ul. M B Bolesnej 18 b	018/337 36 57 018/337 36 57
	GOPS Łukowica	34-606 Łukowica 293	018/333 50 66
	MOPS Mszana Dolna	34-730 Mszana Dolna, ul. Starowiejska 2	018/331 00 84
	GOPS Mszana Dolna	34-733 Mszana Dolna, ul. Spadochroniarzy 6	018/331 05 41
	GOPS Niedźwiedź	34 – 735 Niedźwiedź, Rynek 233	018/3317002 w.316, fax.3317002
	GOPS Słopnice	34-615 Słopnice 911	018/332 60 18 018/332 62 43
	GOPS Tymbark	34 – 650 Tymbark 49	018/332 53 22
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
NZOZ PROMEDICUM Poradnia Leczenia Uzależnień	34-600 Limanowa, ul. Łazarzkiego 9	tel.018/337-42-01	
	URZĘDY PRACY		
Powiatowy Urząd Pracy w Miechowie	32-200 Miechów, ul. Sienkiewicza 25	tel.:041/383 25 01; 383 25 02	
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 – 200 Miechów, ul. Sienkiewicza 18	041/3834084	
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
GOPS Charsznica	32-250 Charsznica, ul. Kolejowa 20	041/383 60 03	
GOPS Gołcza	32-075 Gołcza 80	012/388 64 11	
GOPS Książ Wielki	32-210 Książ Wielki, ul. Warszawska 17	041/383 80 02 w.20	
GOPS Kozłów	32 – 241 Kozłów 60	041/384 10 33	
GOPS Miechów	32 – 200 Miechów, ul. Szpitalna 1	041/383 05 33	
GOPS Radawice	32 – 222 Radawice 15	041/384 40 16 w.17, fax. 384 40 43	
GOPS Słaboszów z siedzibą w Dziaduszykach 25	32-218 Słaboszów	041/384 71 72	
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
Poradnia Leczenia Uzależnień, Szpital św. Anny	32-200 Miechów, ul. Szpitalna 3	041/382 03 52	

myślenicki	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Myślenicach	32-400 Myślenice, ul. Słowackiego 82	tel.012/272 37 43, fax: 272 37 24
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 – 400 Myślenice, ul. Reja 13	tel/fax 012/27437 80, 3721200
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	MGOPS Dobczyce	32-410 Dobczyce, Rynek 26	012/372 17 15
	GOPS Lubień	32 – 433 Lubień	018/268 21 23, 268 20 35
	MGOPS Myślenice	32-400 Myślenice, ul. Słowackiego 82	012/272 19 98
	GOPS Pcim	32-432 Pcim	012/274 80 50 w.20, 274 91 02
	GOPS Raciechowice	32-415 Raciechowice 277	012/271 50 42
	GOPS Siepraw	32-447 Siepraw	012/274 63 03
	OPS Sułkowice	32-440 Sułkowice, Rynek 1	012/272 50 20
	GOPS Tokarnia	32-436 Tokarnia 380	012/274 70 63 fax.274 70 25
	GOPS Wiśniowa	32-412 Wiśniowa 441	012/271 40 86 012/271 45 50
PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
Poradnia Leczenia Uzależnień i Współuzależnienia	32-400 Myślenice, ul. Szpitalna 2	012/2730213	
nowosądecki	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Nowym Sączu	ul. Węgierska 146 33-300 Nowy Sącz	tel.018/442 9110 fax.018/442 94 54
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	ul. Kilińskiego 72A 33 – 300 Nowy Sącz	018/4438251 fax.018/4442717
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	GOPS Chelmiec	33-395 Chelmiec, ul. Marcinkowicka 6	018/440 46 27
	GOPS Gródek nad Dunajcem	33-318 Gródek nad Dunajcem	018/440 10 96
	MOPS Grybów	33 – 330 Grybów, Rynek 12	018/44521 62
	GOPS Grybów	33 – 330 Grybów, ul. Jakubowskiego 33	018/445 07 98
	OPS Kamionka Wielka	33-334 Kamionka Wielka	018/445 67 20
	OPS Korzenna	33-322 Korzenna	018/441 70 29 w. 42

nowosądecki	OPS Krynica – Zdrój	33-380 Krynica - Zdrój, ul. Kraszewskiego 37	018/471 53 68	
	OPS Łabowa	33-336 Łabowa	018/471 12 85	
	OPS Łącko	33-390 Łącko, ul. Kościelna 445	018/444 60 82 018/444 60 63	
	GOPS Łososina Dolna	33 – 314 Łososina Dolna	018/ 444 80 28	
	OPS Muszyna	33-370 Muszyna, ul. Zefirka 6	018/471 41 15	
	GOPS Nawojowa	33-335 Nawojowa 313	018/445 79 15	
	MGOPS Piwniczna	33 350 Piwniczna, Rynek 20	018/446 41 28	
	GOPS Podegrodzie	33-386 Podegrodzie	018/445 90 33	
	GOPS Rytko	33-343 Rytko 265	018/448 64 64 018/446 90 40	
	OPS Stary Sącz	33-340 Stary Sącz, ul. Batorego 15	018/446 20 70	
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
	Poradnia dla Osób z Problemem Alkoholowym	33-380 Krynica, ul. Kraszewskiego142	tel.018/471-28-07 wew. 388	
	nowotarski	URZĘDY PRACY		
Powiatowy Urząd Pracy w Nowym Targu		34-400 Nowy Targ, ul. Szpitalna 14	tel.018./2665691, fax. 2669897	
POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE				
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie		34 – 400 Nowy Targ, ul. Harcerska 1	Tel/fax 018/2664221	
OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ				
GOPS Czarny Dunajec		34-470 Czarny Dunajec, ul. Piłsudskiego 4	018/261 35 46	
OPS Jablonka		34-480 Jablonka, ul. 3 Maja 1	018/265 23 93 018/261 11 29	
GOPS Krościenko nad Dunajcem		34-450 Krościenko nad Dunajcem, Rynek 35	018/262 30 09	
GOPS Lipnica Wielka		34 – 483 Lipnica Wielka 518	018/263 45 95, 018/263 45 97	
OPS Łapsze Niżne		34-442 Łapsze Niżne, ul. Jana Pawła II 20	018/265 91 45 018/265 93 15	
GOPS Ochotnica Dolna		34-452 Ochotnica Dolna	018/262 46 01	
GOPS Raba Wyżna		34-721 Raba Wyżna 41	018/267 12 31	
OPS Rabka – Zdrój		34-700 Rabka – Zdrój, ul. Parkowa 2	018/268 04 82 018/ 268.04 47	
GOPS Spytkowice	34-745 Spytkowice 26	018/268 84 86		
GOPS Szaflary	34 – 424 Szaflary, ul. Zakopiańska 18	018/275 47 03, fax. 018/275 49 77		
MOPS Szczawnica	34-460 Szczawnica, ul. Szalay'a 84	018/262 10 66 018/262 25 30		

nowotarski	GOPS Maniowy	34 – 436 Maniowy, ul. Gorczańska 3	018/275 08 83, 018/275 09 87
	MOPS Nowy Targ	34 – 400 Nowy Targ, ul. Kościuszki 8	018/266 25 93, fax.266 23 12
	GOPS Nowy Targ	34 – 400 Nowy Targ, ul. Bulwarowa 9	018/266 25 93, fax.266 23 12
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	Poradnia Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu	ul. Szpitalna 14, 34-400 Nowy Targ	018/266 24 02 wew 3166 018/264 61 44, fax.018/266 48 55
	SP ZOZ w Nowym Targu. Oddział Detoksykacyjny	ul. Szpitalna 14 34-400 Nowy Targ	tel.018/266 24 02 wew.3235 lub 3276 oddz.psychiatryczny, fax 018/266 48 55
	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Olkusz	32-300 Olkusz, ul. Olewińska 16	tel.:032/754 61 56, fax: 643 43 48
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 – 300 Olkusz, ul. Piłsudskiego 21	Tel/fax: 032/643 39 41
olkuski	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	GOPS Bolesław	32-329 Bolesław, ul. Laskowska 4	032/642 40 34
	MOPS Bukowno	32-332 Bukowno, ul. Kolejowa 2	032/642 12 30
	GOPS Klucze	32-310 Klucze, ul. Zawierciańska 12	032/642 84 67 032/642 94 01
	MGOPS Olkusz	32-300 Olkusz, ul. Szpitalna 30	032/643 16 17
	GOPS Trzyciąż	32-353 Trzyciąż 99	012/389 40 01
	MGOPS Wolbrom	32-340 Wolbrom, ul. Skalska 20	032/644 10 75
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	Poradnia Odwyklowa	32-300 Olkusz, ul. Żuradzka 21	032/ 643 0754
	URZĘDY PRACY		
Powiatowy Urząd Pracy w Oświęcimiu	32-600 Oświęcim, ul. Wyspiańskiego 10	tel.033/842 57 71	
POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE			
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 - 600 Oświęcim, ul. Bema 4	033/842 23 29, fax.842 42 27	
OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ			
OPS Brzeszcze	32-620 Brzeszcze, ul. Mickiewicza 6	032/21112 51	
MOPS Chełmek	32-660 Chełmek, ul. Staicha 1	033/846 13 39	
Kęty GOPS	32-650 Kęty, ul. Żwirki i Wigury 8	033/845 28 70 fax.845 57 37	
OSWIĘCIMSKI			

oswiecimski	GOPS Osiek	32-608 Osiek, ul. Główna 125	033/845 82 03
	MOPS Oświęcim	ul. Sobieskiego 15 b 32-602 Oświęcim	033/842 34 42 fax.842 40 44
	GOPS Oświęcim z/s w Grojcu	32 – 600 Oświęcim - Grojec, ul. Beskidzka 100	033/842 88 03
	GOPS Polanka Wielka	32 –607 Polanka Wielka, ul. Długa 61	033/848 80 19 fax.848 80 09
	GOPS Przeciszów	32 – 641 Przeciszów, ul. Długa 6	033/841 32 80, 033/841 32 01
	OPS Zator	32 –640 Zator, ul. Palimąki 2	033/841 22 17
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	NZOZ „Vita” sp.z o.o. Przychodnia Rejonowo – Specjalistyczna Nr 1 Poradnia Leczenia Uzależnień	32 – 620 Brzeszcze, ul. Nosala 1	032/2111852, fax.032/2111219
	Gminny Zakład Opieki Zdrowotnej w Kętach Poradnia Leczenia Uzależnień Alkoholowych	32 – 650 Kęty, ul. Sobieskiego 45	033/845 27 40, 033/845 20 36 fax.033/845 27 12
	Poradnia Odwyklowa	32-600 Oświęcim, ul. Orzeszkowej 1	033/8422977
URZĘDY PRACY			
Powiatowy Urząd Pracy w Proszowicach			
32-100 Proszowice, ul. Krakowska 11 tel./fax. 012./386 10 80			
POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE			
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie			
32 –100 Proszowice, ul. 3 Maja 72 012/386 29 60			
OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ			
GOPS Koniusza	32 – 104 Koniusza 55	012/386 90 32	
GOPS Koszyce	32-130 Koszyce, ul. Nowa 14	041/351 40 48 w.27	
GOPS Nowe Brzesko	32-120 Nowe Brzesko, ul. Krakowska 44	012/385 26 55	
GOPS Pałecznicza	32-109 Pałecznicza, ul. Św. Jakuba 11	041/384 82 34	
MGOPS Proszowice	32-100 Proszowice, ul. 3 Maja 72	012/386 10 05 fax.386 15 55	
GOPS Radziemice	32 – 107 Radziemice	012/385 62 44	
URZĘDY PRACY			
Powiatowy Urząd Pracy w Suchej Beskidzkiej			
32-200 Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 31 tel.033/874 25 12			
POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE			
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie			
34 – 200 Sucha Beskidzka, ul. Kościelna 5b tel/fax. 033/874 40 31			
OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ			
GOPS Budzów	34-211 Budzów	033/874 00 32 w.12	
suski			

suski	GOPS Bystra – Sidzina	34-235 Bystra	018/268 12 20 w.21	
	MOPS Jordanów	34 – 240 Jordanów, ul. Piłsudskiego 25	018/267 55 73	
	GOPS Jordanów	34 – 240 Jordanów, Rynek 2	018/267 53 69	
	MOPS Maków Podhalański	34-220 Maków Podhalański, ul. Kościuszki 1	033/877 15 54 fax.877 35 13	
	GOPS Stryszawa	34-232 Lachowice, Stryszawa 17	033/874 72 18	
	MOPS Sucha Beskidzka	34 – 200 Sucha Beskidzka, os. Beskidzkie 14	033/874 22 43	
	GOPS Zawoja	34 – 222 Zawoja1307	033/877 50 49	
	GOPS Zembrzyce	34-210 Zembrzyce	033/874 64 00	
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
	Poradnia Leczenia Uzależnień	34-200 Sucha Beskidzka, ul. Handlowa 1	033/8744261	
tarnowski	URZĘDY PRACY			
	Powiatowy Urząd Pracy w Tarnowie	33-100 Tarnów, Pl. Bema 3	tel.014/621 48 36, fax. 622 12 94	
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE			
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	33 – 100 Tarnów, ul. Narutowicza 38	tel/fax: 014/621 56 83	
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ			
	GOPS Ciężkowice	33-190 Ciężkowice, ul. Tysiąclecia 19	014/645 02 13 fax.651 09 44	
	GOPS Gromnik	33-180 Gromnik, ul. Witosa 2	014/651 42 30 fax.651 40 95	
	GOPS Lisia Góra	33-140 Lisia Góra	014/678 45 68	
	GOPS Pleśna	33-171 Pleśna 240	014/679 81 94	
	GOPS Radłów	33-130 Radłów, ul. Brzeska 9	014/678 20 03	
	GOPS Ryglice	33-160 Ryglice, ul. Ks. J. Wyrwy 2	014/644 36 48	
	GOPS Rzepiennik Strzyżewski	33-163 Rzepiennik Strzyżewski	014/653 55 20 fax.653 55 00	
	GOPS Skrzyszów	33-156 Skrzyszów	014/632 63 46 014/632 63 47	
	OPS Tuchów	33-170 Tuchów, ul. Jana Pawła II 4	014/652 54 89	
	GOPS Wierzchosławice	33 – 120 Wierzchosławice 550	014/679 73 33 w. 29	
GOPS Wietrzychowice	33-270 Wietrzychowice 19	014/641 81 50		
GOPS Wojnicz	32-830 Wojnicz, Rynek 4	014/679 00 30 014/679 01 08		
GOPS Zakliczyn	32-840 Zakliczyn, Rynek 32	014/632 64 52		
OPS Żabno	33-240 Żabno, Rynek 29	014/645 64 33		

tatrzański	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Zakopanem	34-500 Zakopane, ul. ks. Stolarczyka 14	tel./fax: (18) 201 50 61; 201 54 79
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	34 –500 Zakopane, ul. Chramcówki 15	018/200 04 61
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	GOPS Bukowina Tatrzńska	34-530 Bukowina Tatrzńska, ul. Długa 144	018/207 71 10 fax:207 72 02
	GOPS Biały Dunajec	34-425 Biały Dunajec, ul. Jana Pawła II 312	018/207 31 97 w.18 207 31 24
	OPS Kościelisko	34-511 Kościelisko, ul. Nędzy Kubińca 140	018/207 02 00 018/207 07 22
	OPS Poronin	34-520 Poronin, ul. Piłsudskiego 15	018/207 40 05
	OPS Zakopane	34-500 Zakopane, ul. Jagiellońska 7	018/201 47 33
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	Poradnia dla Osób z Problemami Alkoholowymi	34-500 Zakopane, ul. Kamieniec 10	(018)206 84 01 (018)2012021 w.257
	Poradnia Profilaktyki i Terapii Uzależnień Stowarzyszenie "RODZINA"	34-500 Zakopane, ul. Gimnazjalna 10 A	018/20 17 200
wadowicki	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Wadowicach	34-100 Wadowice, ul. Mickiewicza 27	tel.033/873 71 00, fax: 823 22 32
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	34 –100 Wadowice, ul. Spadzista 10	033/873 98 825
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	OPS Andrychów	34-120 Andrychów, ul. Batorego 5	033/875 45 55
	GOPS Brzeźnica	34-114 Brzeźnica 57	033/879 20 29
	MGOPS Kalwaria Zebrzydowska	34-130 Kalwaria Zebrzydowska, al.Jana Pawła II 7	033/876 47 65 fax:876 51 66
	GOPS Lanckorona	34-143 Lanckorona, ul. 3 Maja 587	033/876 35 91
	GOPS Mucharz	34-106 Mucharz 226	033/876 16 12
	GOPS Spytkowice	34-116 Spytkowice, ul. Zamkowa 12	033/879 17 15
	GOPS Stryszów	34-146 Stryszów, Łękawica 474	033/879 71 50
	GOPS Tomice - Wadowice	34-100 Wadowice, Tomice 159	033/823 35 98
MOPS Wadowice	34-100 Wadowice, pl. Jana Pawła II 23	033/823 43 39 fax:873 18 15	
GOPS Wieprz	34-122 Wieprz 217	033/875 51 89	

wadowicki	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	SP ZOZ. Zespół Poradni Specjalistycznych Poradnia Leczenia Uzależnień	34-120 Andrychów, ul. Metalowców 10	(033)8751036
	Wojewódzki Szpital Psychiatryczny w Andrychowie. Oddział Leczenia Alkoholików	32 – 652 Bulowice, ul. Zamkowa 16	033/845 37 21, fax.033/875 45 59
	Poradnia Leczenia Uzależnień	34 – 100 Wadowice, ul. Karmelicka 5	033/8721390
	URZĘDY PRACY		
	Powiatowy Urząd Pracy w Wieliczce	32-020 Wieliczka, ul. Powstania Warszawskiego 1	tel.012/278 39 98
	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE		
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	32 –020 Wieliczka, ul. Daniłowicza 12	012/288 02 20
	OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ		
	GOPS Biskupice z siedzibą w Tomaszkowicach	32-020 Wieliczka, Tomaszkowice 453	012/250 65 11 012/250 77 97
Gdów GOPS	32-420 Gdów	012/251 48 32 012/251 42 38	
Kłaj GOPS	32-015 Kłaj	012/28415 66 fax.284 11 33	
MGOPS Niepołomice	32-005 Niepołomice, ul. Piękna 1	012/28112 59 fax.28119 91	
MGOPS Wieliczka	32-020 Wieliczka, ul. Sienkiewicza 26	012/278 19 55	
PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
Poradnia Uzależnień "Centrum Profilaktyki i Promocji Zdrowia"	32-020 Wieliczka, ul. Pocztowa 1	012/278-15--00 012/288-21-00	
OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ			
MOPS Kraków	ul. Józefińska 14 30-529 Kraków	012/656 47 19 012/656 15 84	
PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ			
NZOZ PRO – VITA Poradnia Leczenia Uzależnień od Alkoholizmu i Współuzależnienia.	ul. Estery 6 31-056 Kraków	012/421 95 67	
Terapia w Wojewódzkim Ośrodku Terapii Uzależnień i Współuzależnienia. Oddział Leczenia Alkoholowych Zespołów Abstynencyjnych	ul. dr Babińskiego 29 30-393 Kraków	tel/fax: 012/65 24 378	
Terapia w Wojewódzkim Ośrodku Terapii Uzależnień i Współuzależnienia. Oddział Terapii Uzależnienia od Alkoholizmu	ul. dr Babińskiego 29 30-393 Kraków	tel/fax: 012/652 72 70	
m. Kraków			

	Terapia w Wojewódzkim Ośrodku Terapii Uzależnień i Współuzależnienia. Przychodnia Terapii Uzależnień i Współuzależnienia	ul. dr Babińskiego 29 30-393 Kraków	tel/fax:012/65 24 499 012/65 24 417, 012/65 24 500, 012/65 24 501
	Terapia w Wojewódzkim Ośrodku Terapii Uzależnień i Współuzależnienia. Oddział Dzienny Terapii Uzależnienia od Alkoholu	ul. dr Babińskiego 29 30-393 Kraków	tel/fax:012/65 24 499 tel:012/65 24 417, 65 24 500, 65 24 501, 65 24 504.
	NZOZ Specjalistyczna Poradnia Lekarska „ERGOMED”- Gabinet Psychologiczne	ul. Bonarika 18 30 – 415 Kraków	012 /2668482, 012/2662195 fax: 2668482 wew:108
	Szpital Uniwersytecki Poradnia Chorób Środowiskowych dla Szkół Wyższych	ul. Śniadeckich 16 31-531 Kraków	tel:012/424 71 67 012/424 71 47
	Krakowskie Centrum Terapii Uzależnień	ul. Wielicka 73 30-552 Kraków	012/4255747 fax.012/4255784
	SPZOZ Szpital MSWiA Oddział Psychoterapii i Poradnia Zdrowia Psychicznego	pl. Inwalidów 3 30-033 Kraków	012/6151602 012/6151604
	Nowohuckie Centrum Psychoterapii i Terapii Uzależnień PEWA	os. Kolorowe 21 31-941 Kraków	012/6444555 012/6803530 012/6803531
	NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współuzależnień	ul.Radzikowskiego29 31-315 Kraków	012/6260233
	Poradnia Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu ALKO MED	os. Młodości 9 31-915 Kraków	012/6440144 w.212, 370 012/6440144 w. 421
	Poradnia Leczenia Uzależnienia od Alkoholu DOBRA NADZIEJA	ul. Batorego 5 31-125 Kraków	012/6310480 tel/fax 012/6333531
	NZOZ Centrum Medycyny Profilaktycznej Poradnia Uzależnień	ul. Komorowskiego12 30-106 Kraków	tel:012/421-23-66 wew. 319, 445, 374 fax:012/421-34-66
	5 Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką SPZOZ	ul. Wrocławska 1-3 30-901 Kraków	012/6308195
	MOPS Nowy Sącz	ul. Jagiellońska 14 33-300 Nowy Sącz	018/443 54 75 fax.443 52 39
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	Powiatowy Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia	ul. Kilińskiego 72A 33-300 Nowy Sącz	018/4407131(fax)

m. Tarnów	MOPS Tarnów	al. M.B. Fatimskiej 9 33-100 Tarnów	014/627 61 47
	MOPS Tarnów - Filia	ul. Westerplatte 10 33 – 100 Tarnów	014/623 28 49
	PLACÓWKI LECZENIA UZALEŻNIEŃ		
	Przychodnia Leczenia Uzależnień i Współuzależnień	ul. Mostowa 6 33-100 Tarnów	Tel/fax: 014/623039
	Szpital Wojewódzki im. Św. Łukasza SPZOZ Ośrodek Terapii Uzależnień i Współuzależnienia	ul. Lwowska 178 A 33-100 Tarnów	tel.014/631 52 87

OKRĘGOWY INSPEKTORAT SŁUŻBY WIĘZIENNEJ W KRAKOWIE- PODLEGŁE JEDNOSTKI PENITENCJARNE

nazwa	adres	numer telefonu
Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Krakowie	31-155 Kraków, ul. Montelupich 7	012/6345077, 012/6338171
Areszt Śledczy	31-155 Kraków, ul Montelupich 7	012/6345077, 012/6335354
Areszt Śledczy Kraków Podgórze	ul.Czarnieckiego 3 30-536 Kraków	012/4236000 012/4235771
Zakład Karny Kraków - Nowa Huta	ul. Spławy 2 31-988 Kraków	012/6850165 012/6451554
Zakład Karny Nowy Sącz	33-300 Nowy Sącz, ul. Pijarska 1	018/4435410, 018/443 7893
Areszt Śledczy Kielce	25-563 Kielce, ul.Zagnańska 155	041/3314091, 041/3314419
Zakład Karny Nowy Wiśnicz	32 – 720 Nowy Wiśnicz	0-14/6128577, 0-14/6128569
Zakład Karny Pińczów	28-400 Pińczów, ul. 3 Maja 34	041/3577373, 041/3577372
Zakład Karny Tarnów	33 – 100 Tarnów, ul.Konarskiego 2	014/6235100, 014/62156 77
Zakład Karny Tarnów Mościce	ul.Chemiczna 1 33-101 Tarnów Mościce	014/6331089 014/6331089
Zakład Karny Trzebinia	32-540 Trzebinia, ul.Słowackiego 70	032/6121374, 032/6121551
Zakład Karny Wadowice	ul. Trybunalska 8 34 – 100 Wadowice	033/8721100 033/8720860

MAŁOPOLSKA-SĄDY OKRĘGOWE:

nazwa	adres	numer telefonu
Sąd Okręgowy w Krakowie – Kurator Okręgowy	ul. Przy Rondzie 7 31-547 Kraków	012/410 00 25
Sąd Okręgowy w Nowym Sączu – Kurator Okręgowy	ul. Pijarska 3 33-300 Nowy Sącz	018/448 51 50
Sąd Okręgowy w Tarnowie – Kurator Okręgowy	ul. J. Dąbrowskiego 27 33-100 Tarnów	014/632 74 31

VIII. Podstawy prawne udzielania pomocy osobom opuszczającym zakłady karne i ich rodzinom:

- Kodeks Karny Wykonawczy, ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. nr 90 z 1997, poz. 557) z późniejszymi zmianami
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22 kwietnia 2005 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu udzielania pomocy osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz ich rodzinom, a także pokrzywdzonym przestępstwem i ich rodzinom, jak również szczegółowych zasad i trybu tworzenia funduszu pomocy postpenitencjarnej oraz przeznaczania środków z tego funduszu na taką pomoc (Dz. U. nr 69 z 2005 roku, poz. 618)
- Ustawa o kuratorach sądowych z dn. 27 lipca 2001 r. (Dz. U. nr 98 z 2001, poz. 1071) z późniejszymi zmianami
- Ustawa o pomocy społecznej z dn. 12 marca 2004 r. (Dz. U. nr 64 z 2004, poz. 593)
- Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dn. 20 kwietnia 2004 r. (Dz. U. nr 99 z 2004, poz. 1001)
- Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie z dn. 24 kwietnia 2003 r. (Dz. U. nr 96 z 2003, poz. 873)

IX. Dostępne źródła finansowania projektów – adresy stron internetowych:

<http://fundusze.ngo.pl>
www.efs.gov.pl
www.eog.gov.pl
<http://zporr.gov.pl>
www.wup-krakow.pl
<http://www.parp.gov.pl>
www.praca.gov.pl
www.ngo.pl
www.europa.eu.int

